

SERAMİK SANATINDA METAFORİK YAKLAŞIMLAR

Mustafa Bilge KOÇER¹
Oya AŞAN YÜKSEL²

¹Öğretim Görevlisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, mustafabilge.kocer@dpu.edu.tr, ORCID 0000-0003-1621-2828.

²Doçent, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, oya.asan@dpu.edu.tr, ORCID 0000-0001-5810-6439.

Koçer, Mustafa Bilge, Aşan Yüksel, Oya "Seramik Sanatında Metaforik Yaklaşımlar". ulakbilge, 55 (2020 Aralık): s. 1501-1515.
doi: 10.7816/ulakbilge-08-55-04

ÖZ

Postmodernizm ile birlikte seramik sanatında izleyiciye mesaj verme kaygısı, işlevin ötesine geçmiş, imge, sembol ve göstergelerin metaforik anlamları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Disiplinler ve malzemeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, birçok sanatçı sanatsal üretimlerini sanatın tüm alanlarından yararlanarak ortaya koyar hale gelmiştir. Metafor kavramı ise 20. yüzyılın sonunda sanat alanındaki radikal değişimlerle birlikte özgün bir ifade biçimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Metafor; ironi, benzetme, alegori, metonimi gibi kavramların yer aldığı mecazi anlatım dillerinin en etkili olarak kabul edilerek sanatçıların yaratım aşamalarında sıklıkla başvurdukları bir kavrama dönüşmüştür. Bu durum metaforun farklı sanat alanlarıyla iç içe geçmesi ve toplumun kültürel yapısına dahil olması ile güçlü bir kavrama dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Çalışmada metafor kavramının tanımı ve oluşum süreçleri üzerinden sanatçıların metafor oluşturma süreçleri ve bu kavramı sanatsal bir ifade aracı olarak nasıl kullandıkları, seçilen çalışmalar üzerinden irdelenmiştir. Ayrıca kullanılan imge ve göstergelerle sanatçı-izleyici arasında kurulan kuvvetli bağ metaforik mesajlar çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş sanat, metafor, göstergebilim, metaforik düşünce, çağdaş seramik sanatı

Makale Bilgisi

Geliş: 17 Kasım 2020

Düzeltilme: 28 Kasım 2020

Kabul: 2 Aralık 2020

Giriş

Metafor kavramı; genel olarak mecazi düşüncelerin anlamlandırılması, kavramların ve imgelerin semboller/göstergeler aracılığıyla aktarılması olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram sözcüklere karşılık gelen görsellerin direk ve dolaylı anlamları ile kullanılmakta ve ortaya çıkan yeni anlatımlar sanat eseri aracılığı ile izleyiciye ulaşmaktadır. Farklı kavram, imge, gösterge ve temaların temsilinde oluşan metaforik uygulamalar, izleyiciyi sanat eserleri üzerinde yeniden düşünmeye ve sorgulamaya davet etmektedir.

Metafor oluşum sürecinin başlangıç noktasını oluşturan algı; yaratım sürecinde seçilen nesnenin, izleyicinin zihnindeki imgenin tekrar yorumlanarak, soyut olanı somut bir duruma geçirmesi ile gerçekleşmektedir. Bu yönüyle imge, algı ile yaratıcılık arasında güçlü bir bağ kurmaktadır. Günümüzde, görsel kültür çağı içerisinde duyuşsal algı, oldukça değerli bir olgu haline gelmiş ve görsel merkezli kültürel sembollerin yaratımının önemli bir parçası olmuştur. Kullanılan göstergelerin bir araya gelerek, farklı malzeme birliktelikleri ile oluşan metaforik anlatım dillerinin izleyici tarafından yorumlanması, sanatçının ve alıcının kişisel tecrübe, deneyim ve kültürel yapısına göre de farklılıklar göstermektedir. Sanatsal göstergelerin bir bütünlük içinde algılanması, bilinçteki akılsal ve duyuşsal alanları daha etkin kılmakta ve göstergenin anlamlandırılması sırasında, alıcının duyuşsal ve hissi deneyimlerinin tümünü devreye sokmaktadır.

Yapılan bu çalışmada metafor kavramı, tanımı ve oluşum süreci üzerinden irdelenerek metaforik anlatımın sanatçı ve izleyici bakış açısıyla nasıl anlamlandırıldığı ele alınmıştır. Ayrıca etkili bir anlatım dili olan metaforun seramik ve farklı malzeme birliktelikleri ile oluşum süreçleri de incelenmiştir.

Literatür incelendiğinde söz konusu kavram için farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Metafor kavramı bir olguyu, kendinden daha öteye taşımak, kendinden daha fazlasını yüklemek anlamındaki Yunanca "Metapherein (meta: öte, üst; pherein: taşımak)" kelimesinden türetilmiştir. (Draaisma, 2014: 28). TDK (2019) Arapçada "istehare", Türkçede "mecaz" kelimesine karşılık gelen metafor "Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz" olarak tanımlanmaktadır.

Mecaz kelimesi anlam bakımından; gerçek anlamının dışında bir başka anlamda kullanılan sözcükler olarak tanımlanırken, metafor; bir kavramı başka bir kavram üzerinden soyut ya da somut oluşumlarla aktarımın sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Lakoff-Johnson, 2015: 14). Lakoff ve Johnson'un "Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil" kitabı incelendiğinde mecaz kelimesinin metafor kelimesi ile içerik ve teknik olarak farklı amaçlar doğrultusunda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Tepebaşı (2013: 13) "mecazi" tek başına bir edebi sanat olmayıp, mecazi oluşturan metafor, metonimi, ironi, alegori, kişileştirme ve benzetme kavramlarının bir arada veya ayrı ayrı kullanımıyla oluşturulan anlatım biçimi olarak tanımlanmaktadır. Metafor geçici anlamdan çok, kalıcı bir anlam ortaya çıkarması, anlamın bir yerden bir yere taşınması yönüyle diğer söz sanatlarından ayrılmaktadır. Yani bir şeyi eşdeğer olmayan bir obje veya durumla ilişki kurarak anlatmaktır. Metaforla ilgili olarak burada belirtilmek istenen şey ile ilgili Jeames Geary (2009) "Metaforun Gücü" adlı söyleşisinde Aristo'nun metaforla ilgili olarak, bir şeye başka bir şeyin özelliğini, niteliğini veya ismini vermek olduğundan bahseder ve metaforu matematik formüllerinde olduğu gibi x'in yerine y'i koymak olarak tanımlamaktadır.

Söz konusu kavramın ilk tanımlamasını yapan bir kişi olarak Aristoteles, (1993: 60) "Poetika" isimli kitabında metaforu "yabancı bir ismin türe verilmesi, türün anlamının cisme verilmesi, türden türe aktarımlarda veya karşılaştırma yaparak yeni paralellik kurmak" olarak açıklamaktadır. Aristo'nun yaklaşımına göre; metafor kullanımında günümüzde halen temel alınan iki temel terimden bahsedilmektedir. Bunlar her metaforda işaret edebilecek bildik bağlamdan ayrılmaya atıfta bulunan "yabancı isim" kullanımı ve sözcüğün her za manki bağlamı içindeki yan anlamlarının yabancı bağlama aktarıldığı "anlam aktarımı" kullanımları olarak tabir edilmektedir (Draaisma, 2014: 28).

Özetle bahsetmek gerekirse; metaforlar mecazi düşüncelerin anlamlandırılması, kavramların ve imgelerin semboller/göstergeler aracılığıyla aktarılması ile oluşmaktadır. Bu durum metaforların kavramları veya kelimeleri sınıflandırmaya, tarif etmeye, açıklamaya ve yeniden değerlendirmeye yönelik bir düşünce sisteminin oluşumuna olanak sağladıkları gerçeğine vurgu yapmaktadır.

Metafor Oluşturma Süreci

Metafor oluşturma yaratıcılık gerektiren bir dizi süreci içermektedir. Yaratma süreci öncelikle "Algı" ile başlamaktadır. San (2004:27) algının tanımını "Bir ya da birden fazla duyu organının beyinde kaydettiği bir uyarıcının yorumlanması" olarak yapmaktadır. Duyu organlarımızla dış dünyadan algıladıklarımız, insan zihninde oluşan görsel bir yansımasıdır.

Garbin ve Flowers (1989:147) "Yaratıcı davranış için önemli olan zihinsel işlemlerin doğası hakkında gayri resmi düşünce, algısal süreçlerin büyük önem taşıdığı yönündedir" şeklinde açıklamada bulunmuşlardır. Buna göre; "Yaratıcılık", duyu organlarının algılaması ile başlayan, süreci zihnin görsel imgelere dönüştürmesiyle devam eden ve görsel imgeler arasında ilişkiler kurmakla sonuçlanan bir süreci kapsamaktadır. Yaratıcılık sürecinde imge, algı ile yaratıcılık arasında bir köprü kurmaktadır.

Kövecses (2003:311-12)'e göre metaforlar hedef ile kaynak alan arasındaki semantik nitelikler vasıtasıyla oluşturulmaktadır. Hedef imge alıcısı başka bir ifadeyle benzeyen olarak da ifade edilirken kaynak ise imge göstericisi olarak nitelendirilmektedir. Semantik nitelikler ise kaynaktan almış olduğu anlamları hedef alana ileten aracı rolündedir ve imgesel sembolik göstergelerden oluşmaktadır. Kısaca hayal gücü ve duyguları dahil etmeden, yani psikolojik olarak görünenlere, semantik bir işlev vermeden sağlıklı bir metafor oluşturmak mümkün olamamaktadır. Metaforların bir başka özelliği ise toplumlar tarafından ortak kabul edilen değerlere sahip semboller, kodlar ve göstergelerle oluşturulabilmeleridir. Bu durum metafor oluşum sürecinde, bireylerin imgeler arasında kurdukları ilişkilerin kültürel altyapılarla yorumlanmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Batı (2019:260) "Kodlar ve göstergeler, kültürden kültüre aktarım yoluyla nesiller arasında iletilir. Kültürün içinde doğan bireyler, kodlar ve göstergeleri hazır halde alırlar. İletişimin her türü, göstergeler ve kodlar içerir" olarak belirtmektedir.

Max Black' e (1962:40) göre; "İmgeler veya göstergeler bir metaforda kullanıldığında toplum tarafından kolayca ve açıkça anlaşılır bir anlamı olması gerekir, aksi takdirde metafor kültürel bir çerçeveye dayanmakta olduğu için toplum tarafından doğru anlaşılacaktır" iddiasındadır. Bu söylemlerden anlaşılacağı üzere birbirleri ile benzerliği olmayan göstergeler arasında bağlantılar kurulması ile oluşturulan metaforik mesajın, toplum üzerinde çok daha etkili olabileceği düşünülebilmektedir. Kısaca sanatçının metaforik düşüncel sürecinde kullandığı imge ve göstergelerin anlatımda kimi zaman çok kişisel ya da gizli metaforlara dönüşmesi izleyici tarafından net olarak anlaşılabilir. Sanat alanında etkili metafor yaratma; yöntemi, malzeme ve sanatçısının bakış açısına kadar birçok öğenin birleşmesiyle mümkün olmaktadır. Ancak tüm bu süreç duyu yoluyla algılanan dış etmenlerin bellekte değerlendirilip imgeye dönüştürülmesi, imgelerin yorumlanarak birleştirilmesi ve yaratıcılıkla birlikte yeni tasarımların ortaya konulmasıyla mümkün olmaktadır.

Sanatta Metaforik Anlatım Dili

Postmodern sürecin getirileri ile çağdaş sanatta, tüm sınırların ortadan kalkması fikir, malzeme ve yaratım sürecinin çeşitlenerek daha özgür bir üretim sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Bu radikal değişim tüm sosyal hayatı etkilediği gibi, sanat alanını da doğrudan etkisi altına almıştır. Bu süreçte oluşan teoriler, üretimin geleneksel sürecini değişikliğe uğratarak mesaj verme kaygısını ön plana çıkartmıştır. Farklı kavram, imge, gösterge ve temaların temsilinde oluşan metaforik uygulamalar, izleyiciyi sanat eserleri üzerinde yeniden düşünmeye ve sorgulamaya davet etmiştir.

Avner Ziss (2016: 57) sanatı, Marksist estetiğin temellerine dayandırarak "İmgeler aracılığıyla gerçekliğin yeniden üretilmesi" olarak tanımlamaktadır. İmgeler öznel ve istemsiz olarak insanın kendi tecrübe, deneyim ve sosyokültürel yapısı gibi etmenler doğrultusunda meydana gelmektedir. Ziss ayrıca, tasarımsal bir araç olan ve mecazi bir yeti olarak değerlendirdiği metafor kavramı ile imge kavramı arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır:

Oysa iki kavram hiç özdeş olamaz. Metafor şiir dilinde bir değişmece (mecaz / trope), en geniş anlamıyla yerinel (alegorik) ya da değişmeceli dil yetisinin bir yöntemidir, imgenin kendisi olamaz... İmge, gerçekliğin sanatsal çağrışımı olmanın yanında, sanatçının bilincinde oluşmuş nesnel dünyanın düşünsel bir yansımasıdır ve bunun sonucu olarak, alıcı tarafından algılanmaktadır. Tasarım ise, sanatsal düşüncenin nesneleşmesi olarak kendini gösterir ve onun duyularla algılanmasını sağlar (Ziss, 2016: 58) Sanat metafor oluşturma sürecinde, imge, algı ve bunların birleşimi sonucunda ortaya çıkan ifade kavramları yaratıcılık sürecinde sanatçıyı yönlendiren en önemli unsurdur. "Tüm bu evreleri içeren süreç sonunda yansıtma düşüncesi ile somut bir eser ortaya konulmakta ve yansıtılan düşünce malzeme ile üç boyuta aktarılmaktadır. "Yaratma ediminde, yaratıcı yönünü bilinçaltıyla

harmanlayan sanatçı, fikrini biçime dönüştürecek maddeye yani malzemeye yönelir”(Önal,Baklan, 2018: 8).

Yaratıcılığın bu tanımı göz önünde tutulduğunda metaforik düşünmenin tüm disiplinlerde sanatın merkezinde duran bir kavram olduğu görülmektedir. Bu düşünsel süreç yaratıcılık ve sembolik dil yaratma güdüsüyle derin bir bağ kurarken, aynı zamanda kültürel bir sürecin sonucuyla da desteklenmektedir. Metaforik algılar görsel sembollerin birbirleri ile bağlantılı olan anlamları ve zihinde oluşan imgeler ile birleşimi sonucunda oluşmaktadır. San, metaforik anlatım içinde yaratma sürecini; (1977: 16) şu şekilde aktarmaktadır:

Plastik sanatlarda metaforun oluşumu kökeni bilişsel ve biliş-öncesi aşamalardan gelen, kökeni alt bilinçte olan imgelerin, yeni düzenlemeler haline dönüşmesi ve bunların dışa vurulabilmesi için en uygun malzemenin bulunmasından sonra, malzemenin üretici düşünme süreçleri içinde somut biçime yani maddeye aktarılması sürecidir. Önemli olan bu dışa vurmanın, anlatımın, ifadenin tarzıdır.

Sanat alanında da etkili metafor yaratma; yöntemi, malzeme ve sanatçısının bakış açısına kadar bir çok ögenin birleşmesiyle mümkün olmaktadır. Ancak tüm bu süreç duyum yoluyla algılanan dış etmenlerin bellekte değerlendirilip imgeye dönüştürülmesi, imgelerin yorumlanarak birleştirilmesi ve yaratıcılıkla birlikte yeni tasarımların ortaya konulmasıyla mümkün olmaktadır.

Gösterilen olgu, yani göstergelerin kapsamı belli bir anlam içermektedir. İmgeler yoluyla yürütülen imgelemin göstergeler dizisi şeklinde oluşması, sanatın aktarma işlevi üzerine durulmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılla birlikte bu alan bilim alanı olarak nitelendirilerek, "Göstergebilim" (Semiologie) olarak adlandırılmıştır.

Özellikle 1960'lı yıllardan sonra hızla gelişen bir bilim dalı olan göstergebilim sanat, iletişim, pazarlama ve reklamcılık alanlarında bilinçli olarak kullanılmıştır. Bir metin içinde var olan anlamlı dizgeleri göstergeler aracılığıyla okumak, kodları anlamlandırmak, dizi, dizim, metafor ve metonimi ile metinler arası ilişkileri değerlendirmek, ima edilen anlamların altında yatan ideolojiyi ve kültürü arama yaklaşımlarıdır (Parsa ve Olgundeniz, 2014: 1).

1950'li yıllarda İngiliz ressam Richard Hamilton kitle iletişim araçlarındaki popüler imgeleri incelemeye başlamıştır. Bu dönemde sanatçı kendi arşivindeki ya da başkalarının arşivlerinden edindiği fotoğrafları hazır nesnelere kolaj yöntemiyle ekleyerek eserler ortaya koymuştur. 1956 yılında Londra'nın Doğu Yakası'ndaki Whitechapel Sanat Galerisi'ndeki açılan "İşte Yarın" konulu serginin afişi olan eseri "Just What Is It That Makes Today's Homes So Different, So Appealing" (Bugünün evlerini bu kadar farklı, çekici kılan nedir?) (Resim 1) adlı eseri dönemin eleştirmenleri tarafından "Sanat Dışı" anlamına gelen "Kiç" olarak nitelendirilmiş ve dönemin gazete ve dergilerinden toplatılmıştır. Yılmaz, bu eserin imgelerini ve kompozisyonunu (2006: 183) "Modernizmden Postmodernizme Sanat" kitabında şu şekilde değerlendirmektedir:

Nesneleri her ayrıntısına kadar gösteren sanki bir Dürer ya da Vermeer resmi gibi, her şey çok açık. Şöyle okuyabiliriz kompozisyonu: "Satın alın, kullanın, vücudunuza iyi bakın, sevişin ve sonrada dışarıya eğlenmeye gidin; göz önünde olun, çünkü var olmak görünmek demektir" Özetle ruhsal yeraldından maddi yerüstüne çıkış anlamına geliyordu tüm bunlar

Hamilton dönemin popüler objelerini farklı dizilimlerle izleyiciye sunarak vermek istediği mesajı doğrudan değil de dolaylı olarak iletmeyi tercih etmiştir. Koltuğun kenarında duran sehpadaki kahve, kek ve Ford amblemleri abajur tüketim döneminin popüler nesnelere olarak karşımıza çıkmakta ve dönemin tüketim kültürüne metaforik bir gönderme yapmaktadır.



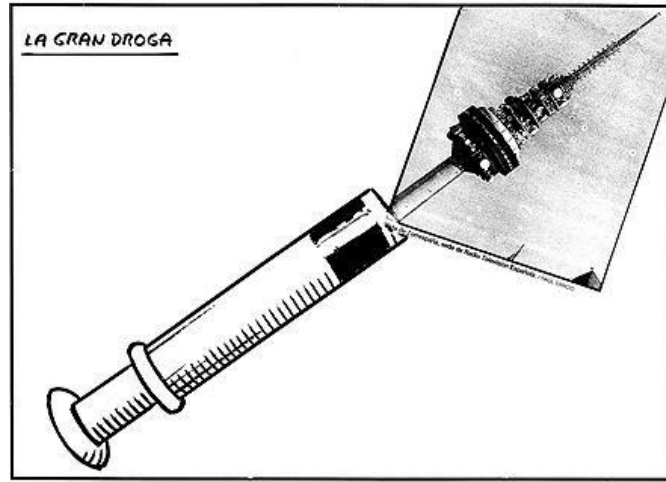
Resim 1. Richard Hamilton, "Just What Is It That Makes Today's Homes So Different, So Appealing".

Modernist akımları eleştiren Postmodernizm, teknoloji hakimiyetine giren insanın toplum içinde konumunun sorgulandığı, tüketici ile iletişimin öncelikli tutulduğu bir kuram olarak ortaya çıkmıştır. Firmalar pazarda rekabet avantajı sağlamak için daha güçlü markalar geliştirmeye ve marka değeri oluşturmaya çalıştıkça, müşterilerin algılarını anlamak araştırmalara konu olacak kadar önem kazanmaya başlamıştır. Gerard Zaltman'ın "Zaltman Metafor Ortaya Çıkarım Tekniği" (ZMET) bu alanda yapılan araştırmaların başını çekmektedir. Söz konusu araştırmada, piyasanın düşünce ve davranışlarını yönlendiren metaforları, yapıları, zihinsel modelleri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte firmaların pazarlama kararları ile segmentasyon stratejilerine veri sağlanması amaçlanmıştır. Bu etkinin devamı olarak reklamcılık ve grafik alanlarında da gelişmeler gözlenmeye başlanmıştır. Bu alanlardan yeteri kadar istifade eden firmaların insan zihninde kalıcılığını artırmış ve marka değeri oluşturmaları sağlanmıştır (Koçer, 2020: 33). İlgili sanatların aktarımında görsel imge kullanımı ve bu imgelerin birleştirilerek oluşturulan metaforik anlatımlar sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak görülmüştür. 2010 yılında ünlü bir kozmetik firmasının ojesi için yapılan reklam çalışması (Resim 2) grafik çalışmalarına iyi bir örnek oluşturmuştur. Bu çalışmada, sert yüzeyin metanomisi olarak "konserve" imgesi ve konserve açıcısını yerine ise tırnağın kendisi kullanılarak "Dayanıklı Tırnakların" metaforu oluşturulmak istenmiştir.



Resim 2. Kozmetik Firması İçin Yapılan Reklam Çalışması.

Reklam ve grafik tasarım alanlarında imajları birleştirerek metaforik anlatımlara benzer tasarımlar, farklı alanlarda da ortaya çıkmıştır. Örneğin El Roto'nun "La Gran Droga" (Resim 3) adlı çalışmasında, "Şırınga", "Televizyon kulesi" ile birleştirilerek bir karikatür çizmiştir. Bu karikatürde "Şırınga" uyuşturulma eylemini "Televizyon kulesi" ise uyuşturucuları temsil etmektedir. El Roto şırınga ve televizyon kulesi imgeleri ile oluşturmuş olduğu metaforik anlatım dilinde, kitle iletişim araçlarının toplumu uyuşturduğuna dair bir farkındalık yaratmıştır.



Resim 3. El Roto, "La Gran Droga".

Grafiti ve sokak sanatında geniş bir geçmişe sahip olan Amerikalı sanatçı Typoe parlak beyaz bir duvara sprey boyaların kapaklarını ve renkli plastik parçaları kusan bir kafatası şeklinde kurguladığı "Confetti Death" (Resim 4,5) isimli düzenlemesi çete ilişkileri, savaş katliamı gibi sosyal konuları ele almaktadır. Çalışmasındaki parlak renklerin yarattığı enerji, heyecan ve cesaret izleyicinin dikkatini çekmektedir. Alışılmışın dışında yaklaşımı ve kullanmış olduğu farklı malzemelerin yenilikçi kullanımıyla izleyicilere metaforik mesajlar vermektedir. Renkli plastik parçaların ve sprey kapaklarının renkli parlak yapısının aksine ölümün bir simgesi olan kafatası ile arasında

kurulmuş olan ironik yaklaşım izleyiciyi zıtlıklar arasında bir sorgulamaya davet etmektedir.



Resim 4. Typoe, "Confetti Death".



Resim 5. Typoe, "Confetti Death".

Mona Hatoum'un 2002 tarihli "Grater Divide" isimli çalışmasında bir seperatöre dönüşen rende formu, kadının toplumsal ve sosyal alandan soyutlanmış durumunun bir metaforu şeklindedir. Kadının sosyal ve toplumsal hayatta karşılaştığı ve maruz kaldığı sorunlara yönelik birçok mesajı içeren bu çalışma, kadınların özellikle geri kalmış toplumlarda sosyal hayattan uzak tutulmaya çalışılması, kadına biçilmiş olan sadece ev işleri ile sınırlı olan toplumsal role duyulan tepki paravan ve rende birlikteliği ile ifade edilmiştir.

Kılıç ve Altıntaş, "Çağdaş Sanatta Metaforik Düşünce" isimli çalışmalarında Mona Hatoum'un "Grater Divide"(Resim 6) isimli çalışmasını şöyle açıklamaktadırlar;

Çağdaş sanatçıların hazır nesnelere metaforik anlamlar yüklerken izledikleri bir başka yol da nesnenin

boyutlarıyla oynamaktır. Mona Hatoum'un "Grater Divide" isimli çalışması, normal boyutlarından çok daha büyük bir ölçekte dökme çelikten yapılmış bir rendeden oluşmaktadır. Burada birincil olarak nesneye estetik bir endişeyle müdahale edilmediğini, iletilmek istenen düşünceyi etkili bir şekilde ifade etme arzusunun birinci planda olduğunu söylemek mümkündür. Sanatçı nesnenin sadece boyutunu değiştirerek mutfak gereci olan bir nesneyi farklı kavramlarla ilişkilendirmiştir. (Kılıç, Altıntaş, 2016:195).



Resim 6. Mona Hatoum, "Grater Divide".

Seramik Sanatında Metaforik Anlatımlar

Seramik sanatında kullanılan metaforik anlatımlar göstergebilim ile yakın bir ilişki kurmaktadır. Bir nesneyi ya da bir olguyu göstermeye yarayan her maddesel biçime gösterge (sign) adı verilmektedir. Gösterge kendisinin dışında herhangi biçimin, şeklin veya objenin yerine geçmesi ve onu simgelemesi olarak da tanımlanmaktadır. Seramik sanatında çağdaş sanat anlayışı içerisinde gösterge; simgesel ve tasarımsal bir anlam taşımaktadır. Göstergeleri bilimsel ve sanatsal olmak üzere iki kategoride toplayan ve bilimsel göstergelerin asıl anlamlarına alternatif bir anlamları olamayacağını belirten Ziss, (2016: 89) sanatsal göstergeleri şu şekilde açıklamaktadır:

Sanatsal gösterge (ki imge onun en iyi anlamlama işlevidir) simgesel ve tasarımsal bir değer taşır: başka bir değişle insani, toplumsal ve ruh bilimsel deneyim büyük katmanlarına yönelen ussal ve duysal etkinliğin en son vargısını belirtmeye yarar. Sanatsal gösterge, bilincin özgül bir yolla yansıtılmış olduğu ve bu yüzden gerçek, somut ve duyulur özelliklerinden bir şey yitirmemiş bulunan gerçekliğin kendisini simgeleştirme olanağı verir. 18. yüzyıla kadar yapılan sanat üretimlerinde zanaat ve sanat kavramları iç içe geçmiştir. Bu durum çoğunlukla yapılan üretimlerin mekanlarda dinsel öğelerin kullanımı yada süsleme amaçlarıyla yapılması sonucunu doğurmuştur. Sanat anlayışının değişmesi, zanaat ve sanat kavramlarının farklılığının anlaşılması ile seramik malzeme sanatla ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte malzemenin karakteristik özelliği olan plastikliği ön plana çıkarılmış ve üretim sürecine önem verilmiştir.

Sanat alanında seramik malzemenin görülmeye başlanması ile Modernist döneme damgasını vuran soyutlama ve malzeme ile oluşan karşılıklı iletişim günümüzde yeni bilgi alanlarına yol açmaktadır. Postmodernist seramiklerin köklerinin Amerika'da 1960, İngiltere'de 1970 li yıllara dayanmaktadır. Postmodernizm, Modernizmin sadeliğine karşı gelişerek görsel sanatlarda; birçok stil, teori ve sanatsal yaklaşım ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Şan Aslan, 2018: 1372). Seramiğin plastik sanatlar olarak güzel sanatların bir dalı haline geldiği postmodern döneme giden süreçte yaşadığı değişimlerle birlikte, gerek geçmiş dönemlerin, gerekse günümüz sanat anlayışı içerisinde yapılmaya devam edilen seramik üretimlerinin izleyiciye mesaj verme kaygısı, işlevin ötesine geçerek, imge, sembol ve göstergelerin metaforik anlamları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Modernizm ile birlikte sanatçıların geleneksel yöntemleri terk ederek, alışlagelmiş kuralları yıkmaları, sanat yapıtlarının geleneksel üsluptan uzaklaşması, sanatı farklı boyutlara taşımıştır. Modern-postmodern sanatın getirileriyle geçmiş ve gelenek ile modern dışı bağlar kurulması

ve bu bağların yeniden şekillenmesi, sanatın her alanında olduğu gibi çağdaş seramik sanatında da farklı üslup, yönelim ve yaklaşımların doğmasına sebep olmuştur (Aşan Yüksel, 2019:253).

Amerikalı sanatçı Kate MacDowell, "First and Last Breath" (İlk ve Son Nefes) (Resim 7) isimli çalışmasında, insan ve doğa arasındaki çarpık ilişkiye vurgu yapmaktadır. Çalışmada yer alan anne tavşan figürünün takmış olduğu maske çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu anlatım dili, gaz maskesinin doğaya aykırı bir nesne olduğu gerçeğine vurgu yapmakta ve yalnızca anne tavşanın bu maskeyi takmasıyla ilgili izleyici üzerinde bir sorgulama yaratmaktadır. Eserin adından anlaşılacağı gibi imgelerin yerleşiminde de yavru tavşanların doğması ve muhtemelen kısa bir süre sonra ölmesi gerçeği ile birlikte yaşam-ölüm arasındaki çarpıcı kısalıktaki süreye vurgu yapılmaktadır. Gaz maskeli anne figürünün sahip olduğu yavrularını koruyamayacağı gerçeği kullanılan maske imgesi ile gözler önüne serilmiştir. Yavru tavşan imgesinin yaşamındaki ilk ve belki de son nefesi izleyici üzerinde üzücü ve kederli bir duygu yaratmaktadır. Maske, annenin felakete hazırlıklı olduğunu ve duruşuyla muhtemelen bir tehlikeyi sezindiği izlenimini izleyiciye metaforik bir dille hissettirmektedir.



Resim 7. Kate MacDowell, "First and Last Breath"

İngiliz sanatçı Richard Slee ise çalışmalarında, gündelik yaşama dair objeleri farklı kimliklere büründürerek kullanmasının nedenini; bu objeleri sanatsal yaratımın sembolleri olarak görmesi şeklinde açıklamaktadır. Sanatçı seramik malzeme ile şekillendirdiği nesnelere, farklı malzeme kullanımı ile başkalaştırarak işlev ve kimlikleri üzerinden farklı gerçekliklere dönüştürmektedir. Sanatçının "Carrot" (Havuç) (Resim 8) isimli seramik çalışmasında seramik malzeme ile şekillendirilip sırlanmış olan havuç formu demir malzeme birlikteliği ile bir semsiye metaforuna dönüştürülmüştür. Havucun gündelik olarak yaygın bir kullanım eşyasına dönüşmesi ve farklı bir kimliğe bürünmesi ile objelerin yapısı ve işlevsel özellikleri arasında ki bağa vurgu yapılmıştır.



Resim 8. Richard Slee, "Carrot".

Amerikalı sanatçı Patti Warashina, 2004 yılında yapmış olduğu "Drunken Power" serisinde dünyayı karışıklığa sürükleyen silah, kumar ve dünya petrol baronlarını esprili fakat bir o kadar kaotik metaforlar oluşturarak yansıtmayı amaçlamıştır. Warashina bu serinin bir parçası olan "Oil Slick" (Resim 9) isimli eserinde, petrokimya şirketlerinin insanlığı tehdit etmelerine bir gönderme yapmaktadır. Sanatçı çalışmasında bu durumun oluşturduğu kaygan zemin karşısında düşen yada elleri kolları bağlı olan figürlerle metaforik bir anlatım dili yaratmıştır.



Resim 9. Patti Warashina, "Oil Slick".

Hong Konglu Johnson Tsang "Talking to Me" (Resim 10) isimli çalışmasında özellikle insanlığın korku, hassas duygular ve kırılğan yapısını seramik malzemeye aktarmayı amaçlamıştır. Beyaz rengin hakim olduğu çalışmada siyah rengin cinsiyetsiz olarak betimlenmiş yetişkin bireyde kullanılması ve bir çok eserinde de kullandığı beyaz renkli bebek figürünün seçilmiş olması, yaş, cinsiyet fark etmeksizin toplum içerisindeki iletişimsizliğin sorunsallığına metaforik bir yaklaşım taşımaktadır.



Resim 10. Johnson Tsang, "Talking to Me".



Resim 11. Elif Ağatekin, "Ben Valiz Değilim"

Elif Ağatekin "Ben Valiz Değilim" (Resim 11) isimli bu eserinde, kadınların anne olma veya olmama kararlarını toplumun kadının bu kararlarına aşağılayıcı bakış açısını, eleştirel bir yaklaşımla metaforik olarak yansıtmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşımla sanatçı, dikkörtgen prizma şeklinde kullandığı refrakter plakaların üst kısımlarına yerleştirdiği atık porselen kase detayı ile bir valize benzetmiştir. Oluşturduğu valiz şeklini benzerlik ilişkisi ile "Kadın" figürünün göstergesi olarak kullanmıştır. Valizlerin üzerindeki cenin şeklinde bebek figürleri bagaj etiketlerinin "SEZ" (Sezaryan), "NOR" (Normal), "KÜR" (Kürtaj) kodları ile metaforik bir anlatıma bürünmüştür. Böylelikle doğumun nasıl gerçekleştirileceğine veya hamileliğin bitirilmesi ile ilgili kararın, dönemin hükümetinin

kendi inisiyatifine alma çabası sanatçı tarafından eleştirilmiştir.

Fatih Şimşek'in "Çıplak Maskeli Kadın" (Resim 12) çalışmasında kadın figüründe kullanılan semboller, daha önceki eserleriyle benzerlik gösterse de bu kez figürün pürüzsüz dokusu dikkat çekmektedir. Kadın figürün lotus pozisyonunda yoga yapıyor gibi durması ruhani arınmayı ve çevresindeki zorluklara karşı direnişini sembolize etmektedir. Sanatçı kadınların konumunu, kimi zaman özgürlüğün, kimi zaman da erkekler dünyasının üstünde bir gücün sembolü olarak görmektedir.



Resim 12. Fatih Şimşek, "Çıplak Maskeli Kadın".

Fidan Tonza çalışmalarında seramik malzeme ile şekillendirdiği hazır nesnelere, ironik bir yaklaşım ile farklı öğelere dönüştürmektedir. Günlük kullanım eşyalarından çıkışlı olarak tasarladığı hazır nesnelere, kullanım amaçları ile kimi zaman yakın ilişkili, kimi zamansa ilişkisiz öğelerle birleştirilerek oluşturulmuştur. Tasarlanan her yeni nesne kendi öz varlığını korumakta ve kendi fonksiyonel özelliğinden uzaklaşmamış gibi gözükse de çeşitli metaforlarla farklı kimliklere bürünmektedir. Sanatçı "Kıyamete Hücum" (Resim 13) isimli çalışmasında seramik bir pense veya seramik bir çekiç yine sahip olduğu fonksiyon ile özdeşleşen "kışkaca alma, vurma" gibi eylemleri kullanılan hayvan figürleri ile kugulayarak metaforik bir anlatım dili oluşturmuştur.



Resim 13. Fidan Tonza, "Kıyamete Hücum".

Mustafa Bilge Koçer "Mobbing" başlığı altında topladığı çalışmalarında, bireylerin düşüncelerini kendi iradeleri doğrultusunda ifade etme isteklerinin kapitalist düzen içerisinde, ne yazık ki her zaman mümkün olmasını eleştirmektedir. Kapitalist sistem kuruluşunun temelinde Adam Smith'in kişisel çıkar sağlama isteğinin, toplum için üst düzeyde ortak bir yarar sağlayacağını savunan "Görünmez El" teorisi, satılık düşünce isimli çalışmasının çıkış noktasını oluşturmaktadır. Koçer "Satılık Düşünce" (Resim 14) isimli çalışmasında "Satın almak" fiilinin göstergesi olarak "Barkod" sembolünü kullanmıştır. "Barkod" şeklinde modellenmiş olan "Beyin" imgesi gösterge ve sembolleri kullanım biçimleriyle, düşüncelerini menfaatler doğrultusunda ifade eden insanlara metaforik bir gönderme yapmayı amaçlamaktadır.



Resim 14. Mustafa Bilge Koçer, "Satılık Düşünce".

Sonuç

Postmodern süreç ile birlikte sanatın her alanında sınırlar ortadan kalkmış, farklı üretim anlayışları ortaya çıkmıştır. Bu süreçte sanatçıların anlatım dillerini zenginleştirmek için fikir, malzeme üslup ve süreç açısından çeşitliliklere başvurulduğu görülmüştür. Bu durum metaforik anlatımların sıklıkla tercih edildiği gerçeğine vurgu yapmıştır. Modern ve postmodern değişimler ile sanat üretimindeki geleneksellik yerini farklı kavramsal temaların birlikteliğinde oluşan metaforik anlatımlara bırakmıştır.

Araştırma sonucunda, metafor oluşturma sürecinde, birbirinden bağımsız imge ve göstergelerin farklı bir gerçekliğe dönüşmesi için derin bir düşünsel sürecin gerekliliği anlaşılmıştır. Bu düşünsel süreç sonucunda ise semboller/göstergeler aracılığıyla oluşan metaforik anlatımın izleyici tarafından anlaşılmalı bekleyen bir kodlama sistemine dönüştüğü düşünülmektedir. Bu kodların metaforik anlatımlarının net bir şekilde anlaşılması için, sanatçının kullandığı imgelerin izleyicinin ait olduğu toplum kültüründe yer alan kod ve göstergelerle bağlantılı olması gerçeğinin önemli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca izleyicinin metafor oluşum süreci ile ilgili bilgi sahibi olmasının eserin doğru yorumlanmasına olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılan eser incelemeleri sonucunda; metafor kavramının sanatsal yaratıcılık içerisinde farklı disiplinlerde yorumlanışının ve oluşum süreçlerinin değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır. Postmodern süreç ile sanat alanında mesaj iletme kaygısı ile birlikte metaforik tasarımların kullanımının ciddi oranda artmış olması ve farklı disiplinlerde farklı malzeme kullanımlarının sanatçılara sınırsız anlatım dili olanakları sunduğu gözlemlenmiştir. Ancak seramik alanında seramik malzeme ve sınırsız teknik olanakların kullanımının ön plana çıktığı görülmüştür. Geçmişten günümüze uzanan metaforik tasarımların farklı anlatım olanaklarının gelecekte de birçok sanatçıya ilham olacağı sonucuna var

Kaynaklar

- Altıntaş, Osman ve İnci Bulut Kılıç. Çağdaş Sanatta Metaforik Düşünce. İdil Dergisi 5.20: 185-202, 2016.
- Aristoteles. Poetika. Çev. İsmail Tunali. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.
- Batı, Uğur. Reklam Dili. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım , 2019.
- Black, Max. Models And Metaphors Studies In Language and Philosophy. New York: Cornell Universtiy Press, 1962.
- Draaisma, Douwe. Bellek Metaforları Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi. Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Garbin, John H and Calvin P. Flowers. Creativity and Perception. Glover, John A., Royce R. Ronning and Cecil R. Reynolds. Handbook of Creativity. Boston: Plenum Press, 1989. 147-162.
- Geary, James. TED Global. 2009. 25 Nisan 2009. <https://www.ted.com/talks/james_geary_metaphorically_speaking/transcript?language=tr#t-373811>.
- Johnson, Mark and Lakoff, George. Metaforlar Hayat Anlam ve Dil. Çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Paradikma Yayıncılık, 2005.
- Koçer, Mustafa, Bilge. Metafor Kavramının Çağdaş Seramik Sanatında Yorumlanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi . Kütahya: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Kövecses, Zoltán. Language, Figurative Thought, and Cross-Cultural Comparison. Metaphor and Symbol 4.18 (2003): 311-320.
- Önal, Baklan, Pınar. Sanatta Malzemenin Yaratım Sürecindeki Rolü ve Seramik Sanatında Esere Özel Bünye Kullanımı. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu. Hacettepe Üniversitesi. Ankara: 2018.
- Parsa, Alev F. ve Olgundeniz Seda Sümbül. İletişimde Göstergibilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme. Ege Üniversitesi. İzmir, 2014.
- Şan, Aslan, Perihan. Seramikte Dekor Tekniklerinin Kavramsal Bir İfade Aracı Olarak Kullanımı. İdil Dergisi, 7.51: 1369-76. 2018.
- San, İnci. Sanat ve Eğitim. 3. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004.

San, İnci. Sanatsal Yaratma Çocukta Yaratıcılık. 1. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.
Tepebaşılı, Fatih. Metafor Yazıları. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2013.
Yılmaz, Mehmet. Modernizmden Postmodernizme Sanat. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.
Yüksel, Aşan, Oya. Çağdaş Seramik Sanatında Yapıbozum. İdil Dergisi 8.54: 253-262, 2019
Ziss, Avner. Estetik. Çev. Yakup Şahan. İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2016.

İnternet Kaynakları

www..tdk.gov.tr, Erişim tarihi 10 Temmuz 2020.

Resim Kaynakları

Resim 1: R. Hamilton, Just What Is It That Makes Today's Homes So Different, So Appealing, 1956.www.bbc.com
Erişim tarihi 10 Temmuz 2020.

Resim 2: Kozmetik Firması İçin Yapılan Reklam Çalışması, Forceville, 2013: 11.

Resim 3: El Roto, La Gran Droga, El País, 6 June 2003, Yus, 2009: 158. Erişim tarihi 10 Temmuz 2020.

Resim 4: Typo, Confetti Death, <https://www.designisthis.com/blog/en/post/typoe-confetti-death> Erişim tarihi 12 Temmuz 2020.

Resim 5: Typo, Confetti Death, <http://typoe.com/confetti-death> Erişim tarihi 12 Temmuz 2020.

Resim 6: M. Hatoum, Grater Divide, <https://www.artsy.net/artwork/mona-hatoum-grater-divide> Erişim tarihi 10 Temmuz 2020.

Resim 7: K. Mac,dovell First and Last Breath, 2010, katemacdowell.com Erişim tarihi 10 Temmuz 2020.

Resim 8: R. Slee, Carrot, 2008.www.halesgallery.com. Erişim tarihi 15 Temmuz 2020.

Resim 9: P. Warashina, Oil Slick, 2004, pattivarashina.com Erişim tarihi 16 Temmuz 2020.

Resim 10: J. Tsang, Talking to Me.johnsontsang.wordpress.com 16 Temmuz 2020.

Resim 11: E. Ağatekin, Ben Valiz Değilim, Elif Ağatekin Arşivinden.

Resim 12: F. Şimşek, Çıplak Maskeli Kadın, Fatih Şimşek Arşivinden.

Resim 13: F. Tonza, Kıyamete Hücum, Fidan Tonza Arşivinden.

Resim 14: M.B. Koçer, Satılık Düşünce, Mustafa Koçer Arşivinden.

Dipnotlar

¹Bu çalışma 01-03 Ekim 2020 tarihleri arasında Kütahya'da Ahmet Yakupoğlu Anısına 3. Uluslararası Sanat ve Tasarım Sempozyumunda Sözlü Bildiri Olarak Sunulmuştur.

²Bu makale 1. yazarın Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

³Algı: Dikkati bir şeye yönelterek, o şeyle ilgili olarak duyular aracılığıyla edinilen yalın bilgi, o şeyle ilgili bilgiyi bilincinde var etme, o şeyi anlama.

⁴İmge: Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri

METAFORIC APPROACHES IN CERAMIC ART

Mustafa Bilge KOÇER

Oya AŞAN YÜKSEL

Abstract

With postmodernism, giving a message to the audience went beyond the function, and the metaphorical meanings of images, symbols and signs began to be emphasized. The boundaries between disciplines and materials have disappeared, and many artists have come to realize their artistic productions by making use of all areas of art. The concept of metaphor began to be used as an original form of expression with radical changes in the field of art at the end of the 20th century. Metaphor; It is accepted as the most effective of the metaphorical expression languages, which include concepts such as irony, analogy, allegory, and metonym, and it has turned into a concept that artists frequently use in their creation stages. This situation paved the way for metaphor to turn into a powerful concept with its intertwining with different art fields and its inclusion in the cultural structure of the society. In the study, the definition of the concept of metaphor and its formation processes, the processes of creating metaphors by the artists and how they use this concept as an artistic expression tool are examined through the selected works. In addition, the strong bond established between the artist and the audience with the images and signs used was examined within the framework of metaphorical messages.

Keywords: Contemporary art, metaphor, semiotics, metaphoric thinking, contemporary ceramic art